

adatoknak alapján, melyek róla szólnak! Mit hoz még napfényre belőle a tervszerű kutatás vagy a véletlen? Nem lenne-e hasznos az ismert adatokat legalább összegyűjteni, megírni elveszett, „bujdosó” költészetünk, irodalmunk történetét?

Varga Imre

Fónagy Iván: Füst Milán: Öregség – dallamfejtés. Bp. 1974. Akadémiai K. 220 l., 1 hanglemez.

Két tudományterület között áll Fónagy Iván munkája: a szerző fonetikus, de a munka célkitűzése poétikai-stilisztikai jellegű. Már *A költői nyelv hangtanából* c. munkája (1959) azzal foglalkozott, hogy a versek sajátos hangviszonyait vizsgálta, elsősorban olyan jelenségeket, amelyeket eléggé elnagyoltan *hangszimbolika* nével szokás illetni. Fónagy eszközfonetikai iskolázottsága elsősorban a hanglejtés vizsgálatában nyilvánult meg, munkatársával írott monográfiája (Fónagy Iván – Magdics Klára: *A magyar beszéd dallama*. Bp. 1967.) már azt a tételt is tartalmazza, hogy a minden nyelvi közlés akusztikai velejárójaként ismert hanglejtés egyszerűsített poétikai-stilisztikai lehetőségeket is tartalmaz. Ezt voltaképpen sosem tagadta a nyelvtudomány és a metrika-stilisztika, mindazáltal a modern, mérési eredményekkel is rendelkező fonetika kínál először lehetőséget e felismerés pontos, megbízható igazolására. Voltaképpen a hanglejtéskutatás közben alakult ki Fónagy felismerő-utánjátszó fonetikai kutatási módszere. Ennek lényege abban áll, hogy valamilyen meghatározott beszédhelyzetben (pl. öröm, harag, játék stb.) veszi fel a szöveget, ennek egyes kisebb egységeit, szavakat vagy szólamokat külön vágja, így mutatja be további kísérleti személyeknek, akik feladata rekonstruálni az eredeti szövegkörnyezetet. Fónagy eredményei szerint ez legtöbbször sikerül: a szavak dallama olyan információt hordoz, amely rekonstruálható, és jelentéssel bír.

Ezek voltak az előzetes feltevések, amelyek alapján és bizonyítására készült a jelen monográfia. A költő Füst Milán *Öregség* c. szabad versét maga a költő olvassa fel, ezt mintegy zenei módon lekottázzák, valamint gondos eszközfonetikai méréseknek vetik alá, és mindezt kiválasztott információs alanyokkal értelmeztetik. Eredményként a vers hangzásának egy mindenre kiterjedő, mintegy 200 lapos elemzése olvasható, alighanem a legrészletesebb ilyen

jellegű vizsgálat. Fónagy ennek során idézi a modern nyelvészeti fonetika több eredményét, néhol utal metrikai és stilisztikai távlatokra is, voltaképpen azonban csak egyetlen fő kérdéssel foglalkozik, az elhangzott vers „dallamának” rekonstruálására és magyarázatára törekszik. Itt igencsak segítségére van két körülmény: Füst Milán igen szuggesztív, a költői előadások átlagához képest is eksztatikus, véletek között ingadozó, nagy hanghatásokkal és a vers metrikai felépítését érzékeltető szünetekkel dolgozó előadásmódja; valamint az a körülmény, hogy a szabad versnek természetesen egyéni „dallama” van. A verset felolvasta egy igen gondosan beszélő nyelvész (Lőrincze Lajos) is, így mintegy a „köznyelvi” dallamérzést is megpillanthatjuk. Mivel Fónagy szerint a vers hangszövege „dallam”, az egész művet átszövik a zenei analógiák, párhuzamok, és maga a „dallamkottázás” is ilyen jellegű kísérlet.

Ami a konkrét elemzést illeti, a nagyon jól választott példa és előadó igazolják a szerző előfeltevéseit. Azt már a korábbi magyar szakbírálat (elsősorban irodalomtudósok, ritkábban nyelvészek) hangoztatták, hogy amit Fónagy mindeme jelenségek magyarázataként említ (hangszimbolika, nem egyszer freudista indokolással), bizonyos fókig kétséges. A jelen munkában még mindig megtaláljuk e megoldást, túlzásai nélkül, és maga a szerző állapítja meg, hogy a hanglejtésnek jelentést feltételezni olyan nehéz téma, amelyben még igen sok további vizsgálatra van szükség. A mégoly részletes interpretációt sem érzi befejezettnek. A mű *in medias res* indul, a versről semmilyen irodalomtörténeti vagy poétikai áttekintést nem kapunk, és a megemlített párhuzamok is csak az egyes részletjelenségekhez társulnak, ily módon azok sem mindig általánosíthatók. A monográfia *esettanulmány*, és ilyen módon igazán pontos, hasonló további munkák előlegezője lehet. Manapság, amikor ismét megnőtt a költészet és általában a nyelvi közlés auditív vonásainak fontossága (és költők versmondása hanglemezek százain, hangszalagok ezrein férhető hozzá), nyilván sok hasonló munka születik majd.

Fonetikai szempontból Fónagy főként a „dallam” néhány összetett jelenségét hangsúlyozza: a hanglejtés-metaforát és a komplex dallamok meglétét. Előbbin azt érti, hogy egy szólam hanglejtése valamilyen más szólam hanglejtését követi (pl. szomorúság érződik egy semleges mondatból), utóbbiban pedig az egyszerűen többféleképpen (pl. állító és kérdő

mondatként) értelmezhető szólamokat határozza meg. Mindkét jelenség jól ismert a költészetben, színpadi előadásban, és amint Fónagy meg is jegyzi, voltaképpen a költői nyelvi formák általános poliszémiájának, ambivalenciájának egyik megjelenési módja. Mindez már ismét poétikai tanulság.

Jelentős, úttörő munkának nevezhetjük Fónagy monográfiáját. Rávilágít arra, hogy a költemény hangszíntje bonyolultabb, mint eddig gondolhattuk volna. Érzéseket tud igazolni, olykor számszerűen is bizonyítani. Ezért tanulságos mind a poétikai, mind a fonetikai kutatások továbbfolytatása szempontjából.

Voigt Vilmos

Bakó Endre: Nadányi Zoltán élete és költészete. Berettyóújfalu 1975. 74 l. (Bihari dolgozatok. A Bihari Múzeum közleményei 1.)

Tizenöt évet élt Nadányi Zoltán, a Nyugat „második nemzedékének” jeles költője Berettyóújfalu, s csak dicsérni lehet azt a nemes értelemben vett lokálpatriotizmust, melynek nevében Bakó Endre igyekszik „feltámasztani” az érdemnél kevesebbet emlegetett költőt.

A szerző külön fejezetben ad részletes élet- és pályarajzot Nadányiról, így a művek életrajzi háttere nem mindenütt bontakozik ki a kellő élességgel. Kétségtelen viszont, hogy a minden vonatkozásban oly bőséges anyagot nehéz lett volna más szempontok szerint egységbe foglalnia. Részletesen szól a Nadányi-családról és igyekszik pontosan és érzékletesen megrajzolni azt a személyes környezetet és családi hagyományt, mely Nadányi lírájának egyik forrása volt. Szorgos forráskutatások segítségével egészen IV. László korától követi nyomon az akkor még nagyhatalmú földbirtokos család sorsát lassú hanyatlásáig, melynek végpontjában Nadányi Károly, a költő apja, 1913-ban bekövetkezett halálakor adósságokkal agyonterhelt birtokot hagyott utódaira.

Indokolt ez a visszatekintés, mert részben a meglehetősen zord, értetlen, fukar családi környezet magyarázza Nadányi új és új kísérleteit a ballada műfajában; ez lehetett egyik forrása a Piripócsot oly megsemmisítő gúnyal ábrázoló ciklusnak, s magának a költői ideálnak is, mely a személyiség felszabadításának ígézetében fogant, s leplezetlenül vallotta meg érzelmeit. Nadányi Zoltán nem volt „közösségi” költő, mint nemzedékéből oly sokan. Magával ragadta és vonzásába kerítette az az új életforma, melynek hatása alól

annak idején Ady sem tudta kivonni magát. Ennek az életvitelnek, ennek az érzelmi világnak lett kifejezőjévé, s versei ma is megragadnak pátoszukkal, robbanó líraiságukkal, megélt benső forróságukkal.

Bakó Endre érezhető kegyelettel és szeretettel közeledett az életműhöz, de e jótékony elfoglaltság nem gátolta abban, hogy itt-ott rá nem mutasson Nadányi világgépének hatáira, melyek olykor költészete kiteljesedésének is gátjává váltak. Külön dicséretére válik a szerzőnek, hogy a függelékben közölt kritikai florilegiumban sem csak a dicséző vélekedéseket idézi, hanem a méltatások egymásutánjából is hitelesen, érzékletesen bontja ki, miért értékelték nagyra Nadányi költészetét kortársai, s melyek voltak lírájának azok a pontjai, melyeket mint gyengeségeket mutatott fel a kortárs-közvélemény. E függelék különben ide helyettesíti az ilyen jellegű művekben megszokott bibliográfiai összefoglalót. Bakó Endre majdnem minden lényeges méltatást figyelemmel kísért összeállításakor, s igaza van, amikor arra figyelmeztet, hogy Nadányi több méltánylást, nagyobb elismerést érdemelne.

A verselemzésekben olykor több kitekintést szeretnének a kortárs-költészetre, hiszen csak így válhatnék egyértelműen világossá, hogy nemzedékének valóban egyéni hangú, jelentős lírikusa volt, aki nem tért le útjáról egyetlen pillanatra sem, s akkor is megmaradt az egyén érzelmeinek krónikása, amikor kortársai másfajta ihlettípust éreztek követendő példának a maguk számára. Az idézeteket azonban szerencsésen válogatta meg Bakó Endre: mindig a legjellemzőbb, leghatásosabb részleteket választotta ki mondanivalója illusztrálásául. Nadányi költészetének csúcspontját joggal tette a felszabadulás előtti korszakra, hiszen a költő 1945 után méltánytalanul háttérbe szorult, s éppen akkor támadta meg a gyógyíthatatlan kór, amikor megadott számára az összegzés lehetősége. A Hét falu kovácsa valóban inkább „melléktermék”, melynek felröppenő részletei általában belevesznek a sematikusan megrajzolt cselekmény egészébe.

Nem kis igénnyel írta Nadányi Zoltán egész életét és költészetét bemutató összefoglalását Bakó Endre. Könyve az irodalomtörténetírásnak is jó figyelmeztető: a kiemelkedő költőóriások mellett nagyobb figyelmet kellene szentelnünk kortársaiknak is, hisz az Ő műhelyükben sok érték, sok szépség várja az érdeklődőt.

Rónay László